

Christoph David Anton Martini

Persequvtiones Christianorvm Svb Imperatoribvs Romanis, Causae Earvm Et Effectvs

Commentatio II. : Paschatos Solemnia Pie Celebranda Indicit

Rostochii: Litteris Adlerianis, MDCCCIII.

<http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn1005151245>

Band (Druck) Freier Zugang

J. 512.

1803. Osterr.

~~M-1256~~ 431. c.

Off. 1803

PASCHATOS SOLEMNIA

PIE CELEBRANDA

INDICIT

D. CHR. DAV. ANT. MARTINI

SERENISS. DVCI REGN. A CONSILII CONSISTORII

THEOL. PROF. PVBL. ORD.

ACADEMIAE H. T. RECTOR.

*PERSEQVVTIONES CHRISTIANORVM SVB
IMPERATORIBVS ROMANIS, CAVSAE EARVM
ET EFFECTVS. COMMENTATIO II.*

ROSTOCHII,
LITTERIS ADLERIANIS
MDCCCIII.

PASCHATOT SOLIMANIA

(Continuatur Sectio prima.)

CAESO DOMITIANO, saevo et truculento Tyranno, nova lux affulsit orbi Romano. Successere enim boni principes, NERVA, TRAIANVS, HADRIANVS, ANTONINI, quorum sub imperio regnum Romanum dominationis intolerabili iugo oppressum ita recreatum est et refocillatum, ut, si ullum aliud tempus, hoc demum repeririatur, in cuius recognitione et contemplatione animus lubenter et iucunde acquiescat. ¹⁾ Qui tamen factum sit, ut vel sub aequissimis optimisque imperatoribus multis cum malis res Christiana conflictaretur, docebitur sectione secunda. In praesenti vexationes ipsas contra Christianos commotas persequamur.

Iam statim sub TRAIANO, et, ut plerisque placet, eo auctore *tertia* persecutio exarsisse, et multas magnasque strages per orbem Romanum edidisse fertur. Rem omnem ad fidem monumentorum testimoniumque idoneorum exigendam esse dubitari non potest. Iam vero potissimum hic standum est auctoritate epistolarum Plinii

A 2

secundi,

¹⁾ Cf. omnino libellus cel. *Hegewisch* supra comment. I. not. 6. laudatus.

secundi, quae hoc argumentum tractant. ²⁾ Ex his enim praecipue hauserunt scriptores Christiani, qui de statu Christianorum sub Traiano aliquid literis traditum reliquerunt. ³⁾ Quae praeterea afferunt, ea, si accuratius rem aestimes, fama solum antiqua et traditione magis minusve illa probabili nituntur. Itaque ante omnia de epistolis illis Plinii longe celeberrimis videamus.

Quaecunque cum ex libello Plinii ad Traianum misso (nos *relationem* appellare solemus), tum ex rescripto imperatoris cognosci possunt, his fere continentur. Quum in Bithyniam et Pontum, ad ordinandum earum provinciarum statum Plinius extra ordinem missus esset legatus et propraetor, ⁴⁾ accidit, ut in Christianorum, quibus provinciae illae abundabant, cognitionem incurreret.

Prima

- ²⁾ Epp. X, 97. 98, ex recensione novissima *Gierigii* V. C. 96. et 97. Caeterum neminem fugit, harum epistolarum auctoritatem impugnatam esse a L. S. *Semlero* in l. cui titulum fecit: *Neuer Versuch die Kirchengeschichte des ersten Jahrhunderts weiter aufzuklären*. Lips. 1788. p. 119 — 246, assentiente *Corrodi* in l. *Beyträge zum vernünftigen Denken in der Religion* P. XIII. p. 1 — 35. sed virum praestantissimum ingenio et doctrina abusum esse ad authenticam epistolarum illarum labefactandam multi docuerunt. Cf. *Haversaat* *Vertheidigung der Plinischen Briefe*. Gött. 1788. et cl. *Gierig* in ed. epp. Plin. T. II. p. 498 sqq. quanquam non omnia, quae a viro doctissimo in medium prolata sunt, mihi probantur.
- ³⁾ Sic Tertullianus *Apol. c. 2. p. 6. T. V. ed. Semler.* (p. 24. ed. *Havercamp.*) et *Orosius* VII, 12. p. 486 sq. E Tertulliano vero sua depromsit *Eusebius* H. E. III. 33. p. 128. ed. *Reading.* (p. 170. ed. *Szrotb.*) et in *Chron.* ad Olymp. CCXXI. (C. 108.) quanquam non satis accurate latina reddens. Ex *Eusebio* vero alii complures pendunt.
- ⁴⁾ Cf. *Tillemont* *hist. des Empereurs* T. II. P. 2. p. 437. ed. sec.

Prima hic statim se offert quaestio, quid Plinium impulerit, ut in Christianos inquireret, quas potissimum rationes ea in re sequutus sit, quaeque consilii summa fuerit. Non obscuram literae eius habent significationem, conventus Christianorum solemnes, religioni dicatos, qui quidem ad collegia sodalitia legibus prohibita ei referendi videbantur, in causa fuisse, cur res Christianas non absque diligenti cognitione praetermittendas putaret. Licet enim conventus religiosi per se legibus de collegiis et corporibus prohibitis non subiacerent, ⁵⁾ neque ob novas religiones et caeremonias introductas hucusque a magistratu Romano in iudicium vocati essent Christiani, haud dubie, quoniam hactenus nonnisi pro secta iudaica habiti essent, Iudaeis vero liberum religionis exercitium per orbem Romanum permissum esset: tamen cum convivium sacra, (*agaparam* nomine apud scriptores christianos celebrata ⁶⁾) cum conventibus eorum coniuncta esse accepisset, facile in eam sententiam adduci poterat, ut Christianorum societates tanquam legibus contrarias non tolerandas censeret. Accedebant calumniae tum conspiracyonis in scelera nefanda, quibus coetus antelucani, tum infanticidii et incestus, quibus *eucharistiae* usus cum Agapis eo tempore coniunctus ansam praebuisse videtur, quibus quidem calumniis in tantam invidiam Christiani apud gentiles erant adducti, ut ipsi nomini *Christiani* notio hominis sacrilegi, impii et scelesti illigata esset. In his calumniis

⁵⁾ Digest. I. XLVII. tit. XXII. Mandatis principalibus praecipitur Praesidibus provinciarum, ne patiantur esse collegia sodalitia — sed religionis causa coire non prohibentur, dum tamen per hoc non fiat contra senatus consultum, quo illicita collegia arcentur.

⁶⁾ Cf. omnino *Boebmeri* diss. de coitionibus christianorum ad capiendum cibum, in diss. iuris eccles. antiqui n. IV. p. 223 sq. ed. 2.

calumniis et criminationibus divulgandis sacerdotum et sacrificulorum praecipuas quasdam partes fuisse, cum ex aliis rationibus tum ex iis, quae sub finem epistolae Plinii de templis deorum desolatis, sacris solemnibus diu intermissis, victimarum rarissimis emptoribus, verbo de cultu deorum in contemptum adducto commemorantur, non sine magna probalitate colligitur. Itaque Plinius non intercedebat, quominus Christianae sectae addicti publice conquisiti deferrentur et in iudicium vocarentur.

Iam vero Christianis apud eum delatis, quoniam cognitionibus de Christianis nunquam interfuerat, quo modo cum iis agendum esset, haesitavit. ⁷⁾ Primum hanc rationem sequutus est, ut eorum qui delati erant nonnullos, qui iterum iterumque interrogati Christianismum professi erant, (exceptis iis, qui cives Romani erant, quos adnotavit in urbem remittendos) ad supplicium rapi iuberet, offensus maxime eorum in religione sua tenenda obstinatione et pervicacia, quam frustra concutere et convellere laborabat. Cum vero plurima in dies Christianorum nomina deferrentur (propositus etiam erat libellus sine auctore multorum nomina continens), accuratioris inquisitionis necessitatem sibi vel invito impositam videbat. Inquisitione autem facta intellectum est, ex ipsa affirmatione eorum, qui a fide Christiana desciverant, quod Christianorum coetus non ad turpitudinem aliquam convenirent, nec se sacramento in scelus aliquod, sed potius, ne delicta committerent, obstringerent. Convivia quoque eorum

⁷⁾ Ep. X. 97. — Nec mediocriter haesitavi, sitne aliquod discrimen aetatum, an quamlibet teneri nihil a robustioribus differant, deturne poenitentiae venia, an ei, qui omnino Christianus fuit, desisse non possit? nomen ipsum, etiamsi flagitiis careat, an flagitia cohacrentia nomini puniantur?

eorum compertum est flagitiorum imputatorum prorsus expertia esse, praetereaque usum eorum intermissum esse, ex quo tempore Traiano mandante edictum contra *hetaerias* ⁸⁾ erat promulgatum. Quae vero praeterea de cultu divino, quo Christum persequerentur ⁹⁾, et de aliis opinionibus et ritibus religiosis Christianorum in medium prolata essent, ea ad superstitionem h. e. ad vanas et futes de rebus divinis opiniones Plinius referenda censebat. Itaque eos, qui Christianos se fuisse aut nunc esse negarent, idque diis thure ac vino supplicando testatum facerent, tanquam nullius criminis reos dimisit. De reliquis, cum tantus esset omnis aetatis, ordinis, sexus etiam utriusque numerus, qui in periculum vocaretur, Traianum consulendum putabat.

Rescriptum imperator: In universum aliquid, quod quasi certam formam haberet, constitui non posse. Conquirendos non esse Christianos, libellos quoque sine auctore propositos, ut rem pessimi exempli

⁸⁾ Hetaerias s. sodalitia omnis generis quam maxime improbat Traianus. Vid. Plin. Epp. X, 42 et 43. 93 et 94. cf. *Boehmer*. l. c. p. 287 — 292.

⁹⁾ affirmabant — quod essent soliti — carmen Christo, quasi deo, dicere secum invicem. — Particulum *quasi* non cum interpretibus, quos vidi omnibus, negligendam esse puto, quae mihi eo consilio addita esse videtur, ut significaret apud eos Christum non quidem summo deo aequiparari, proximum tamen ab eo locum ex sententia eorum occupare. Hoc sensu enim divinitatem Christi asserebant illius temporis Christiani. Similis usus est partic. *quasi* apud *Spartianum* in vita Hadriani c. 27. in scriptor. H. A. Tom. I. p. 219. ed. L. B. 1671. „Templum — ei (Antinoo) — constituit, et quinquennale certamen — et multa alia, quae ad honorem *quasi* numinis pertinerent;“ ubi frustra lectionem sollicitat Casaubonus.

exempli suoque tempore prorsus indignam, penitus repudiandos esse; eos tamen, qui a legitimo accusatore postulati, Christianismi convicti essent, si ab eo recedere pertinaciter recusarent, puniendos esse. Itaque cum hactenus non nisi barbara vi et tumultuaria condemnatione passim in Christianos saevitum esset, hoc primum fuit principis rescriptum, quod modum contra eos procedendi ad regulam quandam et normam revocaret.

Iam vero hoc ipsum Traiani rescriptum quantis opprobriis a scriptoribus Christianis petiitum et sugillatum fuerit, non solum tanquam iniquum et iniustum, sed etiam tanquam secum ipso pugnans, inter omnes constat. Notissima est Tertulliani declamatio ¹⁰⁾ sexcentis illa repetita: *O sententiam necessitate confusam! negat inquirendos ut innocentes, et mandat puniendos ut nocentes. Parcit et saevit, dissimulat et animadvertit. Quid temetipsum censura circumvenis? si damnas, cur non et inquiris? si non inquiris, cur non et absolvis?* et quae sunt reliqua. Enimvero si de principum eorumque, qui summae reipublicae administrandae praesunt, consiliis et factis cognitionem tibi sumas, non tantum, quid quisque fecerit, sed etiam quibus temporibus, quo rerum statu et conditione, inter quos homines, videndum est. Qua quidem iudicandi norma adhibita de rescripto Traiani iudicium longe mitius ferendum, illudque, si non laudandum, excusandum certe esse intelliges.

Cultum religiosum publice receptum, e quo reipublicae salus et incolunitas cum multis aliis praestantissimis viris illi apta et nexa videbatur, ¹¹⁾ cui cum ipsa re militari, in qua imperii vis et potestas
sita

¹⁰⁾ Apologet. c. 2.

¹¹⁾ Notissimum est iudicium *Polybii* VI. 54. cf. *Warburton* divine
lega-

sita erat, summa coniunctio et necessitudo intercedebat, omnino non abrogandum et antiquandum, sed servandum et retinendum putabat. Iam cum Christiani religionem suam omni studio totisque viribus gentilibus suscipiendam ingererent, ritusque religiosos publica auctoritate munitos oppugnarent, maiorum omnium sacra de medio tollenda ac penitus proicienda esse vociferarentur, imperii rationibus parum accommodatum censebat Traianus, patriarum legum et institutorum ille servantissimus, idemque Pontifex maximus, si religionis suae libere profitendae et exercendae facultas Christianis concederetur. Suspecti etiam erant conventus eorum nocturni et antelucani, toties legibus coerciti, suspecti tot coetus mutuo quodam ordinatae societatis suisque numeris distinctae vinculo colligati. Timebat ne factiones inde conflari possent, quae rempublicam turbarent, novarumque rerum tentandarum semina spargerent. Parcendum etiam erat sacerdotibus, ingenti odio contra novam sectam exasperatis. Quae quidem omnia si ad animum revocaveris, desines mirari, quod nova sacra in rempublicam non admittenda censeret. Altera tamen ex parte cum ab immanitate et saevitia alienissimus esset optimus princeps, miti quippe placidoque animo praeditus, ¹²⁾ multum absuit, quod

legation of Moses, Vol. I. p. 307 sq. et ccl. Beck in commentat.

• Ueber den Einfluss der Röm. Religion auf den Character des Volks und des Staats, quae praefixa est versioni histor. Rom. a Ferguson editae Vol. III, P. 2. p. V—XIV.

¹²⁾ Cf. *Dio Casf.* LXVIII, 5. p. 1122. c. 6. p. 1123. c. 7. p. 1124. etc. De ingenio et moribus Traiani bene exposuerunt, ut alios taceam, *Bach* in *vita Traiani*, quae praefixa est commentario de legibus Traiani, Lips. 1747. p. XXV sq. et ccl. *Hegewisch* l. c.

quod de nova secta quovis modo vi et iniuriis delenda et extirpanda cogitasset. Itaque Christianos conquiri vetabat h. e. ministris publice ad hoc constitutis, ut facinorosos conquirerent, eosque ad iudicem deferrent, quo rei veritate explorata condemnarentur, nullum in hoc negotio locum esse volebat. ¹³⁾ Delationes porro sine nominis subscriptione propositas prorsus repudiandas censebat. Solam admisit accusationem privatam praevia inscriptione exercendam. Legitima accusatione Christianismi convictos, si in sententia perstarent, coercendos quidem existimavit, poena tamen generali non constituta, quam potius temporum rerumque rationibus accommodandam esse indicabatt. ¹⁴⁾

Omnino qui disciplinae Christianae addicti erant, non parum utilitatis iis attulit edictum a Traiano propositum. Cum nihil iis timendum esset ab accusatoribus publicis, delatores vero ista aetate quam maxime exosi essent, et, si probare accusationem non possent,

gra-

¹³⁾ Hunc sensum inesse verbis *conquirendi non sunt*, neque, quod vulgo putant, ad inquisitorium processum, *ex officio* ut aiunt, institutum, eumque contra Christianos vetitum, verba referenda esse, praeclare docuit *Boehmer*. l. c. diss. VI. p. 311 — 334.

¹⁴⁾ Dolendum est, quod annus, quo literae Plinii cum rescripto Traiani scriptae sunt, non satis certo definiri possit. Eusebium, dum a. C. CVIII. iis adsignat, solam coniecturam sequutum esse, bene monuit *Scaliger* in animadvers. p. 207. *Massonus* has epistolas refert ad a. 104. (in vita Plinii p. 131.) *Norisius* ad a. 109 s. 100. *Pagi* in crit. Baron. ad a. 111, s. 112. Omnibus expensis inclinor in eam partem, ut cum *Massono* circa a. 104. eas scriptas esse putem.

gravissimis poenis coercerentur, ¹⁵⁾ maximam partem Christiani, dummodo prudentiae legibus obedirent, nec publicas caeremonias contumeliose tractarent, tuti et quieti delitescere poterant. Ipse Tertullianus, licet in Traianum satis iniquus, rescripto illo rebus Christianorum consultum fuisse, negare non sustinet. ¹⁶⁾

Non itaque, si accurate rem aestimes, Traianus vexationem adversus Christianos excitasse, quin potius cavisse dicendus est, ne eadem, qua hactenus passim factum erat, acerbitate et immanitate in eos saeviretur. Non omnis quidem eos vexandi et turbandi occasio praecisa erat. Poterant, si qui accusandi periculum non reformidarent, in iudicium eos vocare, iisque molestiam apud magistratus facessere, ut de facultatibus, libertate, vita etiam periclitarentur. Praeterea nullis, ne benignissimis quidem imperatorum edictis prohiberi poterat, quin plebis a sacerdotibus suis incensae furore interdum in summum discrimen adducerentur, quanquam haec populi ferocientis immanitas non raro, id quod luulentis exemplis doceri potest, praesidum et praefectorum humanitate fracta et emollita est. Graviorem vero persecutionem, quae omnes fere orbis Romani provincias pervagata sit, nullam regnante Traiano Christianis perpetiendam fuisse, confidenter pronuntiare ausim. Fac enim talem extitisse, qui fieri potuisset, ut tantae calamitatis memoria tam cito oblitterata esset, ut ad seculi secundi et tertii scriptores Christianos nulla eius memoria perveniret? Eusebius illud tantum memoriae

B 2

prodi-

¹⁵⁾ V. Plin. Panegy. c. 34. 35. cf. *Bachii* de legg. Traiani comment. p. 77 — 88.

¹⁶⁾ Apolog. c. V. p. 17. Quales leges istae (contra Christianos) — quas Traianus ex parte frustratus est, vetando inquiri Christianos etc.

proditum esse refert, imperante Traiano passim Christianos populari tumultu vexatos et afflictos esse. ¹⁷⁾

Martyrum, qui sub Traiano occubuerunt, pauci cum aliqua fide tradi possunt. Eminent in his *Symeon* Cleophae filius, episcopus Hierosolymitanus, et *Ignatius* episcopus Antiochenus. ¹⁸⁾ Et illum quidem Eusebius vel potius Hegesippus, e quo sua derivavit, ab haereticis, quos Iudaeos fuisse volunt, delatum, CXX annos natum martyrio vitam finisse narrat. ¹⁹⁾ Multa tamen admiscet Hegesippus, quae

¹⁷⁾ Euseb. H. E. III. 32. Κατά τούτον (Traianum) μερικώς και κατά πόλεις εξ επανάστασεως δημων τον καθ' ημων κατεχει λογος ανακηνηθηναι διωγμον. Cf. III, 33. traditum est, Traiani edicto proposito ποσως μεν του διωγμου σβετθηναι την απειλην σφοδροτατα εγκειμενου ου χειρονας γε μην τοις κατουρχειν περι ημας εθελουσι λειπεσθαι προφασει· εσθ' οπη μεν των δημων, εσθ' οπη δε και των κατα χωρας αρχοντων τας καθ' ημων συσκευαζομενων επιβουλας· ως και ανευ προφανων διωγμων μερικους κατ' επαρχιαν εξαπτεσθαι, πλειους δε των πιστων διαφοροις εναγωνιζεσθαι μαρτυριοις.

¹⁸⁾ In tempore utriusque martyrii constituendo vehementer laborarunt viri docti. Vid. *Dodwell* de paucit. martyr. §. XVIII. XX. XXI. *Pagi* ad a. 107. n. III — VI. *Grabe* in spicileg. PP. seculi sec. p. 22. *Tillemont* hist. des emper. T. II. P. 3. p. 865 — 876. ed. 2. Quodsi Acta Martyrii Ignatii spuria censenda sunt, de quo nullus dubito, vereor ne studia virorum doctissimorum ad nihilum recidant.

¹⁹⁾ Euseb. H. E. III. 32.

quae parum probabilia videri possint. Martyrii Ignatianii quae fuerit ratio, omnino satis compertum foret, si, quod plerique tuentur, Acta passionis illius sincera essent ac genuina. ²⁰⁾ Haec enim si audias, Ignatius ad Traianum, dum Antiochiae versaretur, perductus, cum nullis verborum lenociniis ad deserendam religionem Christianam adduci posset, constantia sua et *παρρησία* ita animum imperatoris exacerbavit et irritavit, ut capitalem in eum sententiam ferret, eumque Antiochia Romam deductum bestiis obiiciendum curaret. Sed haec Acta certum mihi est spuria esse et subdititia. Et animus erat, quas rationes habeo ita statuendi, hoc loco persequi. Cum vero praevideam longam sic disputationem exstituram, quae huius prolusionis angustiis circumscribi non possit, verbo monuisse sufficiat; cum multa iis contineantur a rerum natura et ab ingenio et moribus Traiani plane abhorrentia, temporum etiam rationibus repugnantia ²¹⁾, nullo modo

²⁰⁾ Exstant apud *Ruinartum* latine ex edit. *Usserii* p. 11 sq. graece p. 696 sq. ap. *Grabe* l. c. p. 9 — 22. et in *Corelerii* PP. Apost. Vol. II. P. I. p. 157 sq. ed. *Clerici*.

²¹⁾ Act. §. VII. Passus esse Ignatius dicitur *Συγα και Σεβεντιου το δευτερον* h. e. a. c. 107. Simul vero §. 11. Ignatius a Traiano damnatus esse traditur, cum hic ad bellum Particum profecturus Antiochiam venisset. Iam vero omnes fere consentiunt, non ante a. CXII. in Orientem profectum esse Traianum, quin praeferenda esse videtur eorum sententia, qui anno demum CXIV. expeditionem Parthicam susceptam esse contendunt. Vid. *Reimarus* ad Dion. Cass. LXVIII, 17. p. 1134. §. 19. — *Tillemontius* I, c., ut fidem Actorum Ignatii tueretur, duplicem Traiani in Parthos projectionem statuit,

modo genuina ea esse posse, sed ab auctoribus, quicumque fuerint, qui rebus ipsis se interfuisse mentiuntur, ²²⁾ illa conficta esse. Nec sane difficile est, fabula ista de Ignatio bestiis obiecto, quam Eusebius quoque fama acceptam refert, ²³⁾ unde profluxerit, indagare. Inter VII epistolas Ignatio tributas, quas itidem spurias et suppositias, esse dubitari non potest, licet ne nunc quidem *αυθεντιαν* earum docti quidam homines, sive assitudine credendi ac defendendi, sive alia qua cupiditate incensi, sibi eripi patiantur, inter has itaque epistolas est una ad ecclesiam Romanam, quae in itinere scripta fuisse perhibetur. In hac auctor, quisquis fuerit, fanaticus certe et religioso furore lymphatus, sub nomine Ignatii haec crepat: „Utinam fruar bestiis illis, quae mihi paratae sunt. Quas quidem opto, ut quam primum nanciscar. Demulcebo illas, ut celeriter me devorent, nec metu absterritae mihi parcant, quemadmodum aliquibus pepercerunt. Quodsi forte recusa-

bunt,

statuit, quarum prior ad a. 106 referenda sit, sed non nisi inanibus coniecturis innititur. *Grabe* l. c. p. 22. postremam certe horum Actorum partem inde a §. V. spuriam, et ab interpolatore quodam assutam esse arbitrabatur. Sed antegressis quoque tot *υθεντιας* signa insunt, ut in universum pro falsarii commento haberi mereantur.

²²⁾ §. V. §. VII.

²³⁾ H. E. III. 36. *λογος δ' εχει τουτον (Ignatium) απο Συριας επι την Ρωμαιων πολιν αναπεμφθεντα θηριων γειεσθαι βεραν της εις Χριστον μαρτυριας ενεκεν.* — Auctor epistolae quae Polycarpo tribuitur, in *Corelerii* PP. Ap. Vol. II. P. 1. p. 189. §. IX. rogat tantum lectores, ut constantiam b. Ignatii imitentur, de immani supplicio eius nil quidquam commemorans.

bunt, ego eas adigam" ²⁴⁾. Ex hoc loco omnem illam narrationem de Martyrii genere, quo Ignatius affectus fuerit, promanasse nullus dubito. Martyrem eum factum esse non prae fracte negaverim. Sed supplicii rationem et modum, causam, annum quoque, quo res gesta sit, prorsus nos latere opinor.

Quae alia commemorantur saevitiae Traiani in Christianos documenta, quo pertinet famosa illa narratio de 11000 militibus Christianis, propterea quod idolis sacrificare nollent, primum ignominiae causa in Armeniam relegatis, deinde cum disciplinae Christianae nuntium mittere pertinaciter recusarent, in monte Ararat cruci affixis, ²⁵⁾ ea quidem sunt eiusmodi, ut unusquisque historiae illius temporis vel mediocriter peritus, nec praeconceptis opinionibus excoecatus absurdis et ineptis fabulis illa accensenda esse, sua sponte animadvertat.

Hoc unum addere liceat. Senioris aevi scriptori si fides adhiberi potest, Traianus temporis tractu, a Tiberiano Palaestinae praefecto monitus, tanto martyrii amore accensos esse Christianos, ut ultro semet Christianos coram tribunali profiterentur, seque ad supplicia offerrent, ²⁶⁾ novo edicto proposito, vetuit ne Christiani propter

²⁴⁾ In *Coteler.* PP. Ap. l. c. p. 28. cap. V.

²⁵⁾ Fabulam istam e Menologio graeco, Simeone Metaphraste, et martyrologio Rom. consarcinatam copiosius expositam habes ap. *Baron.* ad a. 108. n. 1. 11. Eandem adoptare non dubitavit *Korholt.* p. 91. 92.

²⁶⁾ Huius quidem insaniae plura exempla occurrunt. Eiusmodi est illud, quod narrat Tertullianus ad Scapulam c. 5. T. III. p. 209. ed.

propter solam fidei professionem poenis afficerentur. Res per se nihil habet, quod a temporum ratione et a moribus Traiani abhorrens videri possit. Praeterquam vero quod sola senioris scriptoris auctoritate res nititur, sunt et alia nonnulla, quae fidem narrationis suspectam facere videri possint. ²⁷⁾ Itaque in suspenso rem relinquendam esse putamus.

Tra-

ed. Semler. „Arrius Antoninus in Asia cum persequeretur instanter, omnes illius civitatis Christiani ante Tribunalia eius se manu facta obtulerunt, cum ille, *paucis* duci iussis, reliquis ait: *ω δειλοι, ει θελετε αποθνησκειν, κρημνους η βροχους εχετε* h. e. o miseri, si mori vobis constitutum est, nec restes vobis desunt, nec praecipitia.” — Vulgo rem narratam referunt ad tempora Hadriani. Cum vero Arrius Antoninus, avus maternus Antonini Pii (hunc enim intelligendum arbitror), in epistola Plinii ad eum data l. IV. 3. quae circa a. c. 101. scripta est, *aetate quoque princeps* vocetur, idemque a Plinio Epp. IV. 27. gravissimis senibus annumeretur, rem, de qua quaeritur, ad Traiani tempora reiiciendam putarim. cf. de Arrio Antonino cl. Gierig ad Epp. Plinii T. I. p. 303 sq.

²⁷⁾ Locus exstat apud Suidam T. III. p. 499. (ed. Küsteri) quem integrum apponere non gravabor. *Τραϊανος βασιλευς Ρωμαιων — τοις Χριστιανοις ανακωχην τινα της τιμαριαις παρεσχεν. Οι γαρ κατα καιρον υπο των Ρωμαιων τας αρχας ανουμεινοι, προς θεραπειαν των τοτε βασιλεων διαφορους επηγον τοις Χριστιανοις κολασεισ· οθεν και Τιβεριανος, ηγεμονευων του πρωτου Παλαιστινων εθνους ανηγαγεν αυτω λεγων, ως ουκ επαρκει λοιπον τους Χριστιαν.*

Traianum in imperio excepit a. CXVII. P. AELIVS HADRIANVS, qui quidem licet in universum vir bonus dici haud meruerit, secundum nostrum cogitandi modum, aut etiam secundum normam veteris philosophiae, vitia tamen, sane pauciora, multis magnisque virtutibus aequavit et redemit, ita ut imperatoriis dotibus imperantium plurimos longe superasse videatur. ²⁸). Idem tamen persecutionem, quam

quat-

Χριστιανούς Φοβουειν, ενεπειων αυτοματως εισαγοντων εαυτους τη
 κολασει· εντευθεν ο Τραιανος πασιν αμα τοις υτ' αυτων
 απηγορευε, του τιμορεισθαι τουτους. Ducta haec esse e Ioh.
 Malela Antiocheno, qui epistolam Traiani talis argumenti adfert,
 recte observarunt viri docti. Epistolam ipsam habes apud Usserium
 in append. Ignatiana a. 1647. edita, et in Collectaneis Constantini
 Porphyrog. a Valesio editis p. 818. Authentiam eius multi im-
 pugnarunt, in his *Dodwellus* l. c. §. XXIII. XXIV. et *Pagi ad a.*
C. 116. n. 11. In rationibus allatis, cur spuria censenda sit, sunt
 omnino plures, quibus non magna vis inesse videtur. Quod
 maximum scrupulum iniicit, est commemoratio Palaestinae primae.
 Utut enim, quo tempore divisio Palaestinae primae, secundae,
 tertiae, facta sit, accurate definiiri non possit (V. *Mannert V. C.*
Geographie der Griechen und Römer T. VI. P. I. p. 248 sq.), illud
 tamen certum est, ante Constantinum vestigium eius non reperiri.
 Vel sic tamen dicere possis, titulum a Iohanne, vel a scriptore
 alio eo antiquiore interpolatum esse, quo sui temporis hominibus
 illam, cui Tiberianus praefuit, Palaestinae partem accuratius
 declararet. Sed in re incerta nihil definire ausim.

²⁸) Cf. *Dio Cass.* LXIX, §. p. 1154. Censores satis iniquos expertus
 est Hadrianus, cum veteres, tum recentiores, in his ipsum *Tille-
 mont.* l. c. T. II, P. 2. p. 363 sq. qui aeternis eum suppliciis ad-
 dixit p. 432. (Il finit enfin ses maux temporels avec sa vie, pour

C

etre

quartam esse volunt plerique, adversus Christianos commovisse statuitur. Scilicet Hadrianum, dicunt, summo religionis Christianae odio incensum, licet ipse nullam legem in Christianos latam promulgaverit (hoc enim concedunt), tamen vel superiorum principum edicta, vel iura antiqua, quibus peregrinae religiones vetarentur, sequutum, vexationem eorum imperasse, et satis acerbè contra eos saeviisse, decem vero annis exactis demum Aristidis et Quadrati libris apologeticis pro Christianis scriptis emollitum mitiorem animum induisse, persecutionisque aestum mitigasse. Haec fere sunt, quae vulgo de statu Christianorum sub Hadriano narrari solent, ²⁹⁾ quae si ad historiae legitimae normam rerumque gestarum fidem exigas, non deerunt rationes, quibus vanitatis convincantur.

Iam primum ab Hadriano vexationem in Christianos conflam esse, nullo idoneo teste comprobari potest. In testimonium quidem citantur Sulpitius Severus, et Hieronymus. ³⁰⁾ Sed ut omit-

tam,

être précipité dans les supplices éternels. Ohe!) — Mihi *Reimari* iudicium non multum a vero videtur abhorre, qui, si a paucioribus vitiis discesseris, perfecti, quantum in humano genere datur, principis imaginem Hadrianum sistere putat. cf. cel. *Hegewisch* l. c. p. 80 sq.

²⁹⁾ Vid. e. c. *Baron.* ad a. 120. IV. ad a. 127. I. ad a. 128. I. II. cum *Pagi* critica ad a. 126. II — IV. ad a. 134. II. *Ruinart* in praef. ad Acta Mart. p. XXXIII — XXXVI. *Kortbolt* p. 97. alii.

³⁰⁾ Sulpit. Severus H. II. 31. — Quarta sub Adriano persecutio numeratur etc. Hieron. ep. LXX, (al. 84.) ad Magnum T. I. p. 428. ed. Vallars. (ed. Ben. T. IV. P. 2. p. 656.) „Quadratus Adriano principi, Eleusina sacra invisenti, librum pro nostra religione tradidit. Et tantae admirationi omnibus fuit, ut *persecutionem gravissimam* illius excellens sedaret ingenium.“ cf. Oros. VII. 13. p. 488. Haverc.

tam, quam parum his talibus scriptoribus, ubi res antiquiores attingunt, tribuendum sit, si aliis testimoniis nullis narratio eorum communiter appareat; Sulpitius Severus omnia turbat et miscet, Hadrianumque, cum Iudaeos rebellantes frangeret et debilitaret, simul odio Christianae religionis inflammatum, sacrorum locorum memoriam erectis idolis profanasse satis imperite sumit. ³¹⁾ Ad Hieronymum vero quod attinet, quem quidem semper fere elatius dicere constat, quam pro vera rerum conditione, non alia causa illi fuit, cur *gravissimam persecutionem* ab Hadriano concitatum esse statueret, quam quod a Quadrato apologiam pro fide Christiana illi exhibitam esse tenebat. Et vero eandem iudicandi rationem multi post eum sequuti esse deprehenduntur. In quo tamen una cum Hieronymo egregie falluntur. Constat enim Eusebio teste, nonnullorum malevolorum *conatus* civitatem Christianam turbandi ansam illius apologiae scribendae prae-buisse, ³²⁾ ita quidem, ut non sedandae sed praevenientiae vexationis ergo Quadratus eam Hadriano obtulerit.

Provocant quidem, qui sententiam temere susceptam de Hadriano crudeli Christianorum persecutore animo dimittere nolunt, quo probabilitatis commendationem opinioni suae affingant, tum ad superstitionem gentilem, cuius acerrimum propugnatorem Hadrianum fuisse crepant, tum ad pravam austeritatem, qua Iudaeis circum-

C 2

cisisio-

³¹⁾ I. c. Sub Adriano — Iudaei — subacti sunt. Qua tempestate Adrianus, existimans se Christianam fidem loci iniuria peremturum, et in templo ac loco dominicae passionis daemonum simulacra constituit etc.

³²⁾ Euseb. H. E. IV, 3. — οτι δη τινες τους ημετερους ενοχλειν επειρωντο.

cisionem interdixerit, eoque interdicto ad funestam illam seditionem eos compulerit, denique ad ingenitam crudelitatem, a Spartiano, a quo vitam Hadriani perscriptam habemus, illi tributam. Quae cuncta si animo repententur, dubitandum non esse clamant, quin Christianorum quoque vexatorem egerit. Sed ut nunc non memorem, in historia legitima non quaeri, quid fieri potuerit, sed quid factum sit, illa ipsa, quae de indole et moribus Hadriani iactantur, accuratius examine instituto vel falsa omnino, vel saltem in maius temere aucta apparent. Sacra Romana diligentissime curavit. ³³⁾ Eleusiniis sacris etiam initiatus est ³⁴⁾, curiositatum scilicet omnium, ut cum Tertulliano loquar, explorator. Nec ab artibus magicis tractandis abhorruit. ³⁵⁾ Sed oppido vani sunt, qui inde efficere conantur, religionum gentilium tam acrem et severum vindicem cum fuisse, ut superstitione tactus contra Christianos in religione dissidentes tormentis et caedibus saeviret. Ino vero peregrina sacra contempsisse h. e. neglexisse, nullamque eorum rationem habuisse traditur. ³⁶⁾ Quod vero circumcissione prohibita belli Iudaici auctor fuerit, narrat id quidem Spartianus, ³⁷⁾ sed non solum per se improbabilia

³³⁾ Spartian. vit. Hadriani c. 22.

³⁴⁾ *Dio Cass.* LXIX, II. p. 1159. Spart. c. 13. cf. *Aurel. Victor de caesar.* c. XIV. p. 349. ed. Arntzen.

³⁵⁾ *Dio Cass.* I. c. p. 1160.

³⁶⁾ Spart. c. 22. Sacra Romana diligentissime curavit, peregrina contempsit. Ad quem locum bene notavit *Salmasius* in script. H. A. T. I. p. 197. Graeca sacra Hadriano, qui tanto rerum literarumque graecarum studio tenebatur, non peregrina fuisse.

³⁷⁾ c. 14. Moverunt ea tempestate et Iudaei bellum, quod vetabantur imutilare genitalia.

babilia narrat: quis enim Hadrianum existimet Domitiano tyranno asperiores legibus vetuisse, quod ne ille quidem Iudaeis interdixit aut restrinxit, modo Iudaismum profiterentur, et didrachma penderent? Sed refellitur etiam a Dione Cassio, scriptore ut antiquiore ita graviore, qui novam coloniam loco Hierosolymorum a Tito eversorum ab Hadriano conditam, quam Aeliam Capitolinam vocarit, templumque Iovi ibi consecratum, Iudaeos exacerbatos ad bellum instigasse affirmat. ³⁸⁾ Denique iniqui censores censendi sunt, qui cum Spartiano ³⁹⁾ crudelitatis ingenitae Hadrianum accusant. Omnino a morbo imperantium plurimorum, nemini satis fidentium, non purus fuit et integer. Itaque excellentes quosdam viros affectati imperii illi suspectos occidi iussit. ⁴⁰⁾ Accessit sub mortis tempus mentis alienatio, in qua multa dura et aspera sanxit. ⁴¹⁾ Alioquin tantum abfuit a saevitia qua-

³⁸⁾ *Dio Cass.* LXIX, 12. p. 1161. — *Ιουδαιοί — δεινόν τι ποιούμενοι, το αλλοφύλους τινάς εις την πολιν σφών οικισθηναι, και τα ιερα αλλοτρια εν αυτη ιδρυθηναι* etc. Simul Eusebium lapsum esse apparet, qui post bellum Iudaicum finitum demum Aeliam Capitolinam ab Hadriano conditam esse scribit, H. E. IV, 6. Frustra ut Eusebium cum Dione in concordiam redigeret allaboravit *Tillemont* I. c. T. II. P. 2. p. 482. P. 3. p. 940. — Caeterum Spartiani commento de circumcissione Iudaeis interdicta fidem non adhibendam esse, bene observavit idem p. 476. 488. quo magis miramur, viros doctissimos *Bynkersboeckium* opusc. p. 250. *Semlerum* H. E. T. I. p. 54. aliosque in sententia temere suscepta perstare maluisse.

³⁹⁾ c. 23.

⁴⁰⁾ *Dio Cass.* LXIX, 2. *Spart.* c. 4. 7.

⁴¹⁾ *Dio* I. c. cap. 17. *Spart.* c. 22. 23. *Aurel. Victor* *Caes.* XIV, 19 sq.

quadam insigni et assuetudine firmata, ut in omni vita eius benignitatis et humanitatis luculentissima documenta appareant.

Quemadmodum vero nullis idoneis argumentis vexatio Christianorum ab Hadriano iussa probari potest, ita non desunt rationes, quae in contrariam partem allegari possunt. Libros Apologeticos Iustini et Tertulliani cum fragmento Melitonis ⁴²⁾ quicumque animo praconceptis opinionibus libero manibus versarunt, iis obscurum esse nequit, horum virorum iudicio Hadrianum numero persecutorum Christiani nominis esse eximendum. Eusebius vero, antiquiorum scriptorum fidem sequutus, non obscure significat, publicam pacem ecclesiae Hadriano regnante nulla graviore calamitate fuisse turbatam, qui quidem illud tantum deplorat, quod eodem tempore, quo externa facies ecclesiae satis laeta fuerit, eadem internis ac domesticis vulneribus conscissa sit et lacerata, dum emersissent, qui puriori doctrinae labem adspargerent, et sacratissimum fidei depositum scelestis manibus attractarent. ⁴³⁾ Itaque et ipse persecutionem ab Hadriano imperatam ignoravit.

Enimvero quod vel sub acquissimis imperatoribus obtigit, ut vulgus, cum per se Christianos suspectos habens, non solum quod idolorum cultum contemnerent, sed etiam quod se suasque rationes ab

19 sq. Epit. XIV, 9. *Lamprid.* Elagabal. c. 7. H. A. Tom. I. p. 810. „furore coeperat laborare etc.“

⁴²⁾ ap. Euseb. H. E. IV, 26, p. 190. *Reading.* (p. 243. ed. *Serozh.*)

⁴³⁾ Euseb. IV, 7. p. 147. — ο μισοκαλος δαιμων — Παλαι
 μιν τοις εξωθεν διωγμοις κατ' αυτης (της εκκλησιας) απλη
 ζετο, τοτε γε μην τουτων αποκεκλεισμενος πο
 νηροις και γοησιν ανδρασι — διακονοις απαλειας χρημενος etc.

ab iis seiungerent, convictumque et familiaritatem eorum defugerent, tum a sacerdotibus suis irritatus, praesertim festorum ludorum tempore, in licentiam effusus, criminationibus, quae contra Christianos iactabantur, temere fidem adhibendo, supplicium eorum flagitaret, utque ipsi interdum praesides et magistratus seditionis metu perterriti tumultuosis vulgi clamoribus hactenus morem gererent, ut nonnullos eorum, qui novae disciplinae addicti erant, supplicio affici iuberent; ⁴⁴⁾ idem etiam sub Hadriano in Asia Proconsulari certe factum esse, negari omnino non potest. At vero tantum abest, ut populi furibundi rabiem pravamque praesidum facilitatem probasset imperator, ut potius, cum Serenius Granianus, Asiae proconsul, ea de re ad eum retulisset, literis ad successorem eius Minutium Fundanum datis (Ser. Granianus enim interea vel e vita vel e magistratu decesserat), tumultuosis eiusmodi populi concitati vociferationibus nullo modo cedendum esse graviter moneret, Christianosque tum demum, si legitima accusatione instituta violatarum legum rei convicti essent, puniendos esse sanciret. ⁴⁵⁾ Sed praestat, rescriptum ipsum subiungere, in hanc sententiam conceptum:

Aelius Hadrianus Aug. Minutio Fundano.

Accepi epistolam a Serenio Graniano, clarissimo viro, decessore tuo
per-

⁴⁴⁾ cf. literas eccles. Vienn. et Lugdun. ad eccles. Asiat. et Phryg. apud Euseb. V, 1. de quibus infra erit dicendi locus.

⁴⁵⁾ Servavit hanc epistolam Iust. M. Apol. I. §. 69. p. 84. ed. Bened. et ex eo Euseb. H. E. IV, 9. cf. Xiphilin. in compendio e Dione LXXI, 3. p. 1173. Epistolam lingua Romana consignatam operi inseruerat Iustinus; iam non nisi graeca eius versio exstat ab Eusebio confecta. E fragmento Melitonis ap. Eus. IV, 26. hoc rescriptum etiam ad alios provinciarum praesides missum esse recte colligitur.

perscriptam. Non absque diligenti inquisitione res mihi praetermittenda videtur, ne et homines perturbentur, et sycophantis occasio grassandi praebatur, Quodsi provinciales postulationes adversus Christianos legitimo processu probare possint, ut et illi pro tribunali respondeant, hac una insistant via. Solis petitionibus atque clamoribus nullus locus esto. Si quis ad accusandum accedere velit, de causa tu debes cognoscere. Itaque si delator legum violatarum Christianos reos peregerit, tu pro delicti ratione animadvertito. Sin mehercule calumniae causa crimen cuiquam quis intendisse compertus fuerit, pro gravitate maleficii sentiat animadversionis tuae severitatem. ⁴⁶⁾

Satis

⁴⁶⁾ Επιστολήν ἐδεξάμην γραφείσαν ἀπο Σερενίου Γρανιανού, λαμπροτάτου ἀνδρός, ὃν τίνα σὺ διεδέξα. Οὐ δοκεῖ μοι οὐν τὸ πρᾶγμα ἀζητήτων καταλίπειν, ἵνα μὴ τι οἱ ἀνδρῶσι ταρατῶνται, καὶ τοῖς συκοφάνταις χερσὶ κακοεργίας παρασχεθῆ. Εἰ οὐν σαφῶς εἰς ταύτην τὴν ἀξίωσιν αἱ ἐπαρχίαι δύνανται (Iustin. δύνανται) δι' ὀχυρίζεσθαι κατὰ τῶν Χριστιανῶν, ὡς καὶ πρὸ βήματος ἀποκρίνεσθαι, ἐπὶ τούτῳ μόνον τραπῶσιν, ἀλλ' οὐκ ἀξίωσιν οὐδὲ μοναῖς βουαῖς (sc. χρώνται). Πολλῶ γὰρ μάλλον προσήκειν, εἰ τις κατηγορεῖν βουλοῖτο, τούτῳ σε διαγινώσκειν. Εἰ τις οὐν κατηγορεῖ καὶ δεικνύσι τι παρὰ τοὺς νόμους πράττοντας, οὕτως ὀρίζει (Iustin. διορίζει) κατὰ τὴν δύναμιν τῆς ἀμνηστίας· ὡς μὰ τὸν Ἡρακλέα εἰ τις συκοφάντειας χάριν τούτῳ πρῶτον, διαλαμβάνει ὑπὲρ τῆς δειότητος, καὶ φροντίζει, ὅπως ἀν' ἐκδιήσειται.

Satis apertus esse videtur sensus rescripti, quod vanas populū voces in criminationibus contra Christianos iactandis non audiendas esse iubens, rem omnem ad tribunal et iudicia revocat, Christianosque, nisi contra leges de criminibus aliquid commisisse convicti fuerint, poenis et suppliciis affici vetat.

Sed fuerunt et olim et sunt etiam nostra aetate, qui sensum longe diversum in hoc rescripto reperisse sibi visi sunt. Ipsam enim professionem religionis novae, tanquam rem iure antiquo vetitam inter crimina morte expianda relatam esse volunt. Itaque prohibuisse tantum Hadrianum, ne vanis rumoribus vulgi, Christianismi alios incusantis, temere fides adhiberetur. Quicumque vero, licet nullius flagitii rei, iusto examine instituto, Christianis sacris re vera addicti deprehensi essent, illos omnino ex Hadriani decreto supplicio afficiendos fuisse. ⁴⁷⁾

Enimvero ut ne in has partes discedam, plura sunt quae obstant. Et *primum* quidem quis non videt interpretationem istam, quae obviū verborum sensum spernit, contortam esse et argutam? Fac hoc voluisse Hadrianum, quid causae cogitari potest, cur non apertis verbis dixerit, Christianismi legitime convictos puniendos esse? Contra ipsa formula, quae *Christianos* non nisi violatarum legum reos, et quidem pro delicti gravitate puniri debere sciscit, si animo non occupato in sensum eius te insinues, non obscure prodere videtur, solam confessionem alicuius, se esse Christianum, ad crimen consti-

⁴⁷⁾ Sic, dubitanter tamen, *Moshemius* in commentar. de rebus Chr. p. 237. 238. Multo confidentius nuper in hanc sententiam pronuntiavit ccl. *Hegewisch* l. c. p. 184. 185.

constituendum non sufficere. ⁴⁸⁾ Certe non sine ambiguitate, quae in eiusmodi edicto vitiosissima est, loquutus esset Hadrianus, si alium sensum, quam eum, quem nos probamus, verbis subiici voluisset. Accedit veterum auctoritas, Iustini Martyris, Melitonis, Eusebii, Hieronymi, aliorum, qui quidem omnes in eo consentiunt, ut Hadrianum sanxisse statuunt, neminem Christianum, nisi criminum, quae proprie dicuntur, reus deprehensus fuerit, poenis afficiendum esse. ⁴⁹⁾ Denique nullas idoneas causas afferunt viri docti, quibus efficiatur, novam eorum interpretationem praefendam esse. Frustra nos ablegant ad duriora illa decreta, contra peregrinas religiones quascunque antiquioribus temporibus sancita. ⁵⁰⁾ Profecto enim imperatores Romani, quoties quaestio de religione Christiana vel

tole-

⁴⁸⁾ Mecum facit I. H. Boebmer in diss. iuris eccl. antiq. p. 325. cf. *Baldwin* comm. ad edicta vet. princ. Roman. p. 73 sq. edit. Hal. 1727.

⁴⁹⁾ Iustin. Apol. I. §. 68. Melito ap. Eus. IV, 26. — Euseb. IV, 8. et in Chron. ad Olymp. CCXXVI. C. 125. et ex eo Hieronymus p. 45. ed. Scalig. Non leve momentum accederet sententiae nostrae e verbis edicti, quod plurimi Antonino Pio tribuunt, ap. Euseb. IV, 12. p. 160. „rescripsit iam parens noster μηδεν ενοχλειν ταις ταιουτοις (Christianis), ει μη εμφανιουτο τι περι την Ρωμαιων ηγεμονικων εγχειρουντες.” Enimvero non solum summi viri M. Aurelio illud vindicant, sed vereor etiam, ne totum rescriptum spurium sit et commentitium.

⁵⁰⁾ Liv. IV, 30. XXV, 1. XXXIX, 8 — 19. Cic. de legg. II, 8. cf. de his *Walch* de Roman. in toler. relig. disciplina p. 9 sq. cel. *Heeren* in der Bibliothek der alten Liter. und Kunst, P. II. p. 13 sq. cel. *Hegewisch* l. c. p. 176 sq.

eius obversarentur, quales literae illae continent. ⁵²⁾ Neque dici potest, quod Balduino ⁵³⁾ et aliis placuit, Hadrianum, cum antea satis imperite de Christina disciplina sensisset, istis apologiis lectis errores suos correxisse. Quominus enim id statui possit, obstant temporum rationes. Apologiae enim, de quibus quaeritur, circa a. C. 126. ei traditae esse feruntur, epistolam autem ad Servianum consulem certum est non ante a. 134. exaratam esse. ⁵⁴⁾

Quodsi autem vituperandi sunt, qui Hadrianum acerba vexatione in Christianos grassatum esse putant, non minus levitatis accusandi sunt iudicii que praecipitati, quicumque contraria ratione aberrantes, loco quodam Lampridii, qui Constantini M. tempore floruit, inducti, tantam Christi apud Hadrianum existimationem fuisse sibi persuadent, ut de eo in deorum numerum cooptando deque templis ei dicandis consilia iniret. ⁵⁵⁾ Nam ut omittam, quod eius rei

⁵²⁾ „Illic (in Aegypto) qui Serapin colunt Christiani sunt, et devoti sunt Serapi, qui se Christi episcopos dicunt. Nemo illic archisynagogus Iudaeorum, nemo Samarites, nemo Christianorum presbyter non mathematicus, non haruspex, non aliptes. (Ex parte de Christianis quoque Aegyptiis illius temporis haec vera esse non negaverim) Ipse ille patriarcha cum Aegyptum venerit, ab aliis Serapidem adorare, ab aliis cogitur Christum. — Vnus illis (Aegyptiis) deus est. Hunc Christiani, hunc Iudaei, hunc omnes venerantur et gentes.“ (h. e. omnes lucro inhiant.)

⁵³⁾ l. c. p. 83. 85.

⁵⁴⁾ V. *Tillemont* l. c. T. III. P. 3. p. 906.

⁵⁵⁾ En verba Lampridii in vita Alex. Severi c. 43. (H. A. Tom. I. p. 993. 994. ed. L. B. 1671.) — (Alex. Severus) Christo templum facere voluit, cumque inter deos recipere, quod et Hadrianus
cogi-

rei a scriptoribus ecclesiasticis antiquioribus, quorum intererat, talia cognoscere et cognita tradere, nulla ne tenuissima quidem mentio iniiciatur; quod caput rei est, Hadriani literae ad Servianum satis superque docent, non tam egregie de Christianismi auctore sensisse Hadrianum, ut divino honore eum afficiendum existimaret. Obscura fama inde prognata est, quod, cum plura templa, ab Hadriano inchoata, imperfecta mansissent, et proinde numinum simulacris carerent, homines quidam male sani, cum a cultu religioso Christianorum simulacra et statuas exulare cognitum haberent, templa illa eo consilio condita esse somniarent, ut Christo consecrarentur. ⁵⁶⁾ Caeterum ex ista fama illud probabiliter colligi potest, nullam gravioris alicuius vexationis Christianorum, ab Hadriano conflatae, memoriam extitisse. Alias enim fieri non potuisset, ut eiusmodi rumor percrebresceret.

Itaque, ut eorum quae a nobis disputata sunt, summam faciamus, si de conditione Christianorum externa sub Hadriano quaeritur, nullo modo inficiamur, variis calamitatibus conflictatam, saepius-

cogitasse ferrur, qui templa in omnibus civitatibus sine simulacris iusserat fieri, quae hodie idcirco, quia non habent numina, dicuntur Hadriani, quae ille ad hoc parasse dicebatur: sed prohibitus est ab iis, qui consulentes sacra repererant, omnes Christianos futuros, si id optato evenisset, et templa reliqua deserenda.

⁵⁶⁾ V. *Casaubonus* ad h. l. et *Pagi* ad a. 134. T. I. p. 130. Fidem narrationi vindicare studuit *Huetius* demonstrat. *Evang.* III. 23. p. 73 sq. sed nihil adfert, quod aliquam vim habere possit. Cf. *Basnage* *annal. polit. eccles.* T. I. p. 59. 60. in quo tamen et ipso iudicii subacti maturitatem desideres, dum Hadrianum more ac instituto Pythagorae *summo deo* templa sine simulacris strui voluisse defendit.

saepiusque tempestatibus ac procellis convulsam esse rem Christianam. Plebs enim potentissimis falsae religionis ludibriis commota, et a sui ordinis hominibus, a vatibus, a sacerdotibus concitata, passim, praesertim ante edictum ab Hadriano propositum, ut causam deorum, quam vocabat, tutaretur, iram et furorem in Christianos tanquam sacrilegos, tanquam impios et scelestos effudit. Praeterea et Barcochebas, qui funestissimis Iudaeorum tumultibus facem praetulit, caedibus et suppliciis contra eosdem grassatus esse traditur, ⁵⁷⁾ propterea quod ad suas partes secedere, ipsique contra Romanum militem suppetias ferre detrectarent. At publicam vexationem ab imperatore mandatam, et per orbem Romanum universum saevientem Christianis istius temporis sustinendam fuisse, nobiscum negaturos esse speramus, quicumque, sublatis coniecturis et commentis, a certa historiarum fide iudicandi rationes suspensas habere malunt. ⁵⁸⁾

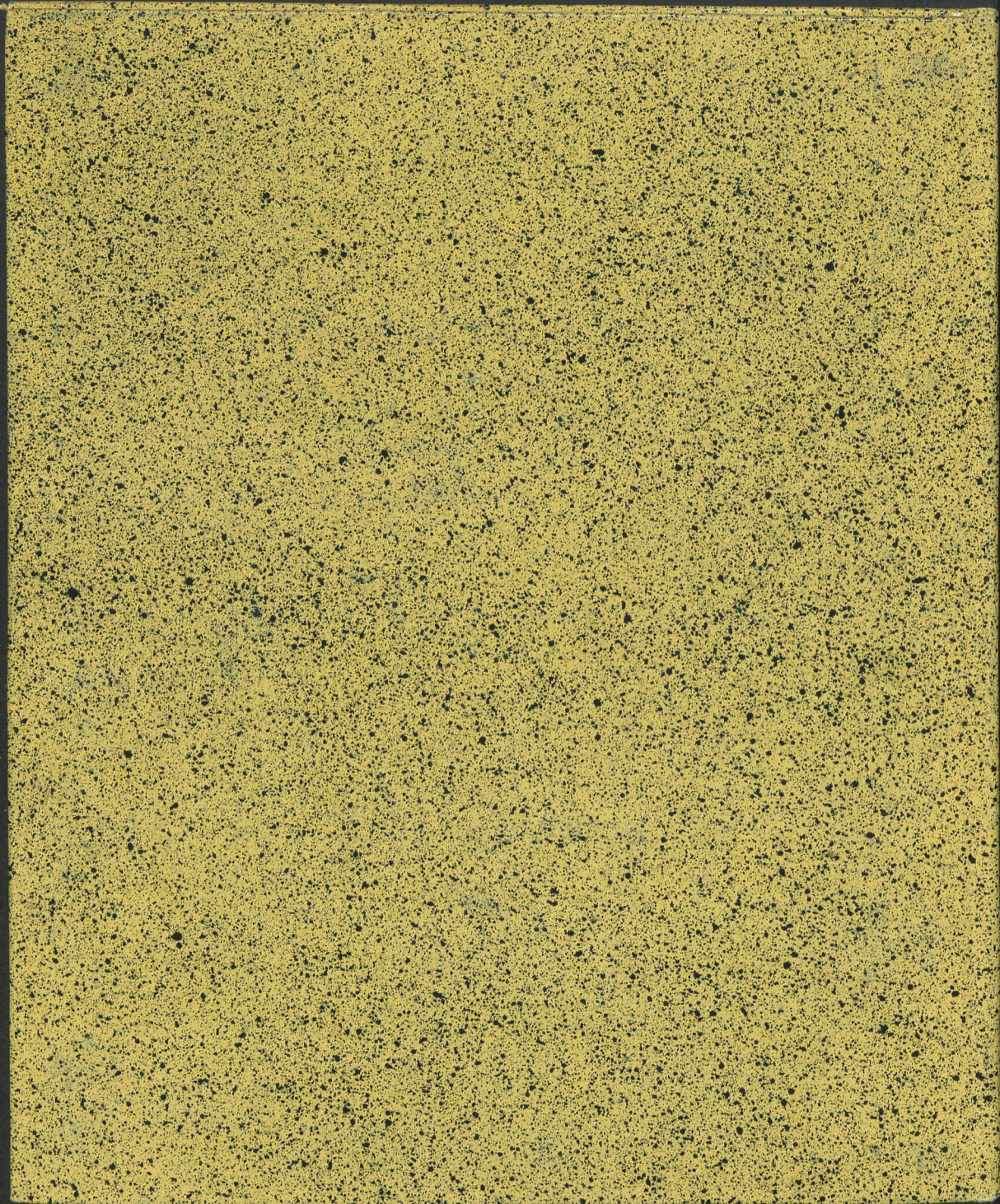
⁵⁷⁾ V. Iustin. Apol. I. §. 31. p. 62. ed. Ben. Euseb. IV, 6. Exarsit bellum Iudaicum a. 16. Hadriani, ab u. c. 886. C. 133. et per biennium et quod excurrit ductum est.

⁵⁸⁾ Martyrum qui sub Hadriani imperio, populari, puto, tumultu perierunt, nulla memoria certa ad nos pervenit. Laudantur imprimis Evaristus et Alexander episcopi Romani, et presbyter Faustinus cum Iovita diacono. V. *Barou.* ad a. 121. I. II. ad a. 131. I. ad a. 132. I. Sed sublestae fidei sunt, quae de iis tradiderunt, martyrologia. Neque genuina putanda sunt acta passionis S. Symphorosae et VII filiorum eius apud *Ruinartum* p. 18 sq.

Sed

Sed haec hactenus. Reliquum est, ut ad Solennia, quorum causa haec scripta sunt, animum advertamus. Instant dies festi, qui sacri sunt memoriae IESV CHRISTI, e morte ad vitam eamque immortalem revocati. Quod itaque pietas et officium suadent, id agite CIVES ET COMMILITONES HUMANISSIMI! et cogitanda beneficiorum, quibus DEVS O. M. per CHRISTVM homines beari voluit, magnitudine, sensum pium, gratum, divinae voluntatis servantissimum hominumque amantissimum, in omnibus denique vitae fortunaeque vicissitudinibus fortem et erectum in vobis excitate et confirmate.

P. P. in Academia Rostochiensi d. IX. Aprilis MDCCCIII.

epiusque tempestatibus ac procellis convulsam esse rem Christianam. Plebs enim potentissimis falsae religionis ludibriis commota, et a sui ordinis hominibus, a vatibus, a sacerdotibus concitata, passim, praertim ante edictum ab Hadriano propositum, ut causam deorum, quam vocabat, tutaretur, iram et furorem in Christianos tanquam sacrilegos, tanquam impios et scelestos effudit. Praeterea et Barcochabas, qui funestissimis Iudaeorum tumultibus facem praetulit, caedibus et suppliciis contra eosdem grassatus esse traditur, 57) propterea quod ad suas partes secedere, ipsique contra Romanum militem suppetias ferre detrectarent. At publicam vexationem ab imperatore mandatam, et per orbem Romanum universum saevientem Christianis istius temporis sustinendam fuisse, nobiscum negaturos esse speramus, quicumque, sublatis coniecturis et commentis, a certa historiarum fide iudicandi rationes suspensas habere malunt. 58)

57) V. Iustin. Apol. I. §. 31. p. 62. ed. Ben. Euseb. IV, 6. Exarsit bellum Iudaicum a. 16. Hadriani, ab u. c. 886. C. 133. et per biconium. et quod excurrit ductum est.

58) Martyrum qui sub Hadriani imperio, populari, puto, tumultu perierunt, nulla memoria certa ad nos pervenit. Laudantur in primis Evaristus et Alexander episcopi Romani, et presbyter Faustinus cum Iovita diacono. V. *Baron.* ad a. 121. I. II. ad a. 131. I. ad a. 132. I. Sed sublestae fidei sunt, quae de iis tradiderunt, martyrologia. Neque genuina putanda sunt acta passionis S. Symphorosae et VII filiorum eius apud *Ruinartum* p. 18 sq.

Sed

